

IFRS 17 i ömsesidiga livförsäkrings- företag

Många försäkringsföretag har nu kommit igång på allvar med förberedelsearbetet inför förstagångstillämpningen av IFRS 17 – Försäkringsavtal. I Sverige tryggas en stor del av företagens tjänstepensionsåtaganden i ömsesidiga livförsäkringsföretag. I denna artikel belyser Henrik Persson ett antal frågeställningar som har identifierats vid tillämpning av standarden i sådana företag.

Text: **Henrik Persson**



Internationellt sett utmärker sig Sverige, tillsammans med ett fåtal andra länder, som ett land där både liv- och sakförsäkringsverksamhet i hög utsträckning bedrivs under ömsesidiga former. Av hävd tryggas ofta tjänstepensionsåtaganden, både kollektivavtalade och ej kollektivavtalade, genom tecknande av försäkring i ömsesidiga livförsäkringsföretag i Sverige. I övriga Europa har tjänstepensionsverksamhet ofta en helt separat lagstiftning, skild från försäkringsrörelselagstiftningen, och särskilda företag för detta ändamål. Därför är tillämpningen av IFRS 17 i ömsesidiga försäkringsföretag en särskilt viktig fråga i Sverige.

IFRS 17 – Försäkringsavtal i sig innehåller inte mycket specifika regler eller vägledning för ömsesidiga försäkringsföretag. IASB publicerade under 2018 utbildningsmaterial som förtydligar ett antal principiella utgångspunkter på detta område. Det materialet utgör dock inte normgivning i den gängse betydelsen men tar upp ett antal intressanta diskussionspunkter kring hur standarden ska tillämpas i ömsesidiga försäkringsföretag. Publikationen har dock av försäkringsbranschen i Sverige i vissa avseenden inte ansetts vara helt tillämplig eller uttömmande.

Denna artikel syftar till att belysa ett antal väsentliga frågeställningar som har identifierats vid tillämpningen av IFRS 17 i ömsesidiga försäkringsföretag och som tillämpare av standarden kommer behöva ta ställning till inför ikraftträdandet 1 januari 2022. I förekommande fall har olika överväganden och invändningar ifrån branschen beskrivits. Av förenklingsskäl behandlas endast "äkta" ömsesidiga företag och inte aktieföretag som bedrivs under ömsesidiga principer.

Ömsesidiga försäkringsföretag
Ömsesidiga företag kan liknas vid ett kooperativ eller en ideell förening och regleringen som styr deras

verksamhet påminner i många avseenden om den för ekonomiska föreningar. I ett ömsesidigt företag utgörs ägarna av bolagets kunder men till skillnad från i ett aktieföretag kan de inte förvärva större andelar av kapital eller röster; likt en medlem i en förening äger man en lika stor andel som övriga andelsägare, snarare än en viss andel av föreningens röster eller kapital. Det högsta beslutande organet är oftast en stämman, ibland en överstyrelse, där representanter för de största försäkringstagargrupperna utövar sitt beslutsfattande.

Ömsesidiga försäkringsföretag delar inte ut de överskott som genereras i form av vinster till ägarna på samma sätt som i ett aktieföretag. I stället tilldelas återbäring i olika former till försäkringstagarna och förmånstagarna, utifrån företagets gottfinnande om när tiden den skagörs och till vilket belopp. Det innebär att avkastningen på underliggande tillgångar som förvaltas kan komma att betalas ut både till nuvarande och framtida försäkringstagare. På motsvarande vis bärs eventuella underskott av försäkringstagarna gemensamt i deras egenskap av ägare. I ömsesidiga livförsäkringsföretag samlas överskott i en konsolideringsfond som redovisas som eget kapital i de finansiella rapporterna, och dessa överskott kan vara antingen oallokerade eller preliminärt allokaterade till försäkringstagarna.

Med traditionell förvaltning beräknas det preliminärt allokaterade överskottet med en återbäringsränta, avkastningsränta, pensionstillägg eller exempelvis villkorad (latent) återbäring, vars storlek beror på hur det finansiella resultatet utvecklar sig; med dessa verktyg kan företagsledning och styrelse styra den kollektiva konsolideringen till önskvärda nivåer. Dessa preliminärt fördelade överskott kan dock återtas, om det behövs för att täcka underskott som uppstår. Först när överskottet utbetalas till försäkringstagarna blir det garanterat.

IASB:s utbildningsmaterial om ömsesidiga företag

Utgångspunkten i materialet är att ett ömsesidigt försäkringsföretag övertar försäkringsrisker från försäkringstagarna och samförvaltar dem.

”I ömsesidiga företag påverkar och påverkas i regel också kassaflödena kopplade till ett försäkringsavtal av kassaflödena i andra försäkringstagares försäkringsavtal.”

Försäkringstagarna i ett ömsesidigt företag sitter också på det mest efterställda intresset (the most residual interest) i egenskap av ägare (till skillnad från försäkringstagarna i ett vinstutdelande försäkringsföretag) och bär sålunda de samförvaltade riskerna kollektivt. Ömsesidiga företag kommer därför inte att ha några eget kapitalinstrument eller ägare på traditionellt vis, vilket vissa anser vara till förfång för kvaliteten på redovisningen. I stället har de framfört åsikten att försäkringstagarna, i egenskap av ägare, bör få en särskild status, vilket skulle medföra en redovisning som mer liknar den som i dag utgör god redovisningssed.

I ömsesidiga företag påverkar och påverkas i regel också kassaflödena kopplade till ett försäkringsavtal av kassaflödena i andra försäkringstagares försäkringsavtal. Det handlar oftast om fördelning av överskott på gemensamt förvaltade tillgångar mellan olika försäkringstagare, både nuvarande och framtida. Konceptuellt medför det att alla överskott – förr eller senare – ska gottskrivas försäkringstagarna med det mest efterställda intresset. Eftersom alla nettotillgångar tillhör detta kollektiv finns det normalt inget resterande eget kapital att redovisa, förutom i den utsträckning som tillämpningen av andra redovisningsstandarder ger upphov till bristande överensstämmelse mellan hur olika tillgångar och skulder värderas (accounting mismatch).

Av detta följer enligt materialet att en riskmarginal, men ingen vinstmarginal, ska redovisas på försäkringsavtal utgivna av ömsesidiga företag.

Frågeställningarna

Utifrån omständigheterna ovan har ett antal viktiga frågeställningar identifierats vid tillämpning av IFRS 17 i svenska ömsesidiga företag:

- Vilken av värderingsmodellerna som IFRS 17 tillåter eller kräver ska tillämpas på de försäkringsavtal som har getts ut.
- Livförsäkringsföretag som tecknar tjänstepensionsförsäkring erbjuder ofta ett försäkringsskydd som omfattar både investeringskomponenter (till

exempel ålderspension) samt en eller flera försäkringskomponenter (såsom premiefrielseförsäkring, grupplivförsäkringar, värdesäkringsmedel, återbetalningsskydd, sjuk- och olycksfallsförsäkringar). En fråga som aktualiseras av IFRS 17 är om investerings- och försäkringskomponenter ska separeras eller redovisas tillsammans.

- Hur man ska fastställa de främre och bortre kontraktsgrensarna.
- Hur man ska gruppera enskilda avtal för gemensam redovisning och värdering.
- Hur man ska fastställa de förväntade framtida kassaflödena (fulfilment cash flows) inom kontraktsgrensarna, till nuvarande och framtida försäkringstagare, beaktande de olika typer av återbäring som förekommer.
- Hur man ska fastställa riskmarginalen, beaktande att den ska avspegla att försäkringsföretaget övertar osäkerheten från de icke-finansiella riskerna från försäkringstagarna.
- Huruvida en vinstmarginal överhuvudtaget ska redovisas.
- Hur man ska presentera balansräkningen, med en försäkringsskuld till försäkringstagarna i deras egenskap av just försäkringstagare, och en skuld till dem i egenskap av att de utgör det mest efterställda intresset i företaget.
- Hur man ska presentera resultatet till försäkringstagarna i deras egenskap av dels just försäkringstagare, dels utgörande det mest efterställda intresset i försäkringsföretaget.

1. Tillämpning av värderingsmodellerna i IFRS 17

Standarden utgår ifrån en huvudansats, kallad byggtensansatsen, där de försäkringstekniska avsättningsarna värderas som totalen av fyra olika komponenter: 1) de uppskattade framtida kassaflödena från premier, försäkringsersättningar och andra utgifter, 2) en diskonteringsfaktor för att nuvärdesberäkna kassaflödena (denna och den första komponenten kallas gemensamt för bästa skattning av framtida

kassaflöden), 3) en riskjustering för att beakta osäkerheten i kassaflödenas storlek och när i tiden de inträffar, sett med företagets ögon, samt 4) en kontraktuell tjänstemarginal (vinstmarginal).

En förenklad modell, premieallokeringsansatsen, får användas för avtal med en löptid upp till ett år eller där ansatsen förväntas ge i praktiken samma resultat som huvudansatsen, som innebär att premiekassaflödena från avtalen intäktsförs över den period som försäkringsskyddet tillhandahålls.

Standarden föreskriver en särskild värderingsansats (den rörliga avgiftsansatsen) för avtal där utbetalningen av försäkringsersättningarna är beroende av de underliggande placeringstillgångarnas avkastning och värdering. Till skillnad från huvudansatsen ska man med den rörliga avgiftsansatsen beakta försäkringsföretagets andel av förändringarna i verkligt värde på de underliggande placeringstillgångarna när vinstmarginalen fastställs. I ömsesidiga livförsäkringsföretag är försäkringserättningarnas storlek ofta kopplade till avkastning och värdeutveckling på underliggande placeringstillgångar, både vid traditionell förvaltning och vid fond- och depåförvaltning, fast på olika sätt.

Traditionell förvaltning av placeringstillgångar

Ömsesidiga livförsäkringsföretag tecknar ofta förmånsbestämda och avgiftsbestämda ålderspensionsavtal som förvaltas traditionellt, vilket innebär att utbetalningarna till försäkringstagarna är beroende av – men inte direkt kopplade till – de underliggande placeringstillgångarnas avkastning och värdeutveckling. Placeringstillgångarna förvaltas gemensamt för försäkringstagarnas räkning och inga enskilda försäkringstagare har anspråk på vissa specifika enskilda innehav inom placeringstillgångarna.

Placeringstillgångar i fond- och depåförvaltning

Ett alternativ till traditionell förvaltning är att försäkringstagarna tryggar sina pensionsåtaganden genom fond- eller depåförvaltning (till exempel unit linked-avtal). Värdet på pensionsåtagandet är då

normalt direkt avhängigt värdet på de underliggande tillgångarna, vilket innebär att försäkringstagarna, i stället för försäkringsföretaget, bär de finansiella riskerna kopplade till dem.

Enligt IFRS 17 ska den rörliga avgiftsansatsen endast tillämpas på sådana försäkringsavtal där utbetalningen av försäkringsersättningarna har en *direkt* koppling till de underliggande tillgångarnas avkastning och värdeutveckling (direct participation). Enligt paragraf B101 i IFRS 17 omfattas avtal som uppfyller följande tre kriterier:

- försäkringstagaren har en andel i en tydligt definierad "pool" av underliggande placeringstillgångar,
- försäkringsföretaget förväntar sig att betala en väsentlig andel (substantial share) av verkligt värdeförändringarna på tillgångarna i denna pool till försäkringstagarna och
- försäkringsföretaget förväntar sig att en väsentlig andel av värdeförändringarna som ska betalas till försäkringstagarna kommer att samvariera med det verkliga värdet på de underliggande tillgångarna.

Försäkringsavtal inom fond- och depåförvaltning torde som utgångspunkt omfattas av denna definition. Vid traditionell förvaltning är denna koppling dock mer *indirekt* (indirect participation), varför det kommer att bli en väsentlig bedömningsfråga för försäkringsföretagen att ta ställning till huruvida huvudansatsen ska tillämpas på försäkringsavtalen i såväl avgiftsbestämda som förmånsbestämda planer. Detta dock under förutsättning att en vinstmarginal överhuvudtaget ska redovisas (se avsnitt 7 på sidan 30).

2. Separation av investerings- och försäkringskomponenter

Många avtal som tecknas av ömsesidiga livförsäkringsföretag är sammansatta av både investerings- och försäkringskomponenter. Reglerna i IFRS 17 om separation av komponenter skiljer sig något från

reglerna i den nuvarande standarden IFRS 4, och kräver att "distinkta" investerings-, derivat- och tjänstekomponenter ska redovisas och värderas separat enligt IFRS 9 respektive IFRS 15. Om de inte anses vara det ska komponenterna redovisas och värderas tillsammans med försäkringsavtalet enligt IFRS 17. En investeringskomponent definieras som distinkt endast om den inte är "högeligen integrerad" med försäkringskomponenten och om den säljs eller skulle kunna säljas separat på samma marknad. Därtill kan det finnas derivatkomponenter, till exempel i form av så kallad temp-optioner, som innebär att försäkringstagaren kan välja över hur lång period som försäkringsförmånerna ska utbetalas.

En investeringskomponent är "högeligen integrerad" med en försäkringskomponent om den inte kan värderas separat utan att beakta den andra komponenten och förmånstagaren inte kan åtnjuta försäkringsförmåner från den ena utan den andra. Om en komponent upphör eller förfaller, och det innebär att även den andra komponenten då upphör eller förfaller samtidigt, ska både försäkrings- och investeringskomponenten redovisas tillsammans.

Försäkringsavtal som ömsesidiga livförsäkringsföretag i Sverige erbjuder innehåller ofta komponenter som utgår ifrån eller speglar försäkringsskyddet som finns i kollektivavtalade tjänstepensioner; förutom ålderspension även familjeskydd, återbetalningsskydd, efterlevandeskydd och premiefrielseförsäkringar. Frågan om separation blir sålunda central för många sådana företag och innebär att de behöver ta ställning till om försäkringskomponenterna kan erbjudas separat och om deras löptider kan frikopplas från investeringskomponenten.

Försäkringsföretagen kommer därför att noggrant behöva analysera hur de avtal som erbjuds är sammansatta av komponenter och i vilken utsträckning dessa är integrerade med varandra. Försäkringskomponenterna kan ofta väljas som tillval i flera olika varianter och kan köpas separat från något annat försäkringsföretag. Dessutom utvärderar försäkringsföretagen ofta risker och prissätter de enskilda

komponenterna, snarare än det sammansatta avtalet. De företag som landar i slutsatsen att de försäkringskomponenter som är kopplade till investeringskomponenten inte är "distinkta" kommer att behöva redovisa samtliga avtalskomponenter tillsammans enligt IFRS 17. Det kommer i så fall att få en mycket stor påverkan på de finansiella rapporterna, framförallt inom fond- och depåförsäkring, eftersom dessa i dag ofta har separerats från försäkringskomponenterna, eller i sin helhet redovisats som ett investeringsavtal, vilket är tillåtet enligt IFRS 4.

3. Kontraktsgränser

Att fastställa den främre och bortre kontraktsgäransen i ett försäkringsavtal är också en central fråga i IFRS 17, eftersom det avgör vilka kassaflöden som ska beaktas i redovisningen och värderingen av dessa avtal. Standarden definierar den främre kontraktsgäransen som tidpunkten för första redovisning av försäkringsavtalet och den bortre till den tidpunkt då utgivaren av försäkringsavtalet kan omvärdera riskerna för den enskilde försäkringstagaren och som en följd av det ändra premien eller förmånerna på ett sätt som fullt ut reflekterar dessa risker.

Ömsesidiga livförsäkringsföretag förvaltar ofta både förmånsbestämda och avgiftsbestämda tjänstepensionsplaner som kan innehålla ett antal tillhörande riskförsäkringskomponenter. Försäkringar som tecknas enligt sådana planer är att betrakta som enskilda försäkringar som arbetsgivarna tecknar med livförsäkringsföretaget för respektive anställd för att trygga ett pensionsåtagande för den anställda i fråga. Eftersom försäkringsföretagen ingår avtal med enskilda arbetsgivare är de ifrån ett IFRS 17-perspektiv att betrakta som försäkringsgivare och arbetsgivarna som försäkringstagare som har att betala premier. Det är dessa avtal som omfattas av standarden, även om pensionsplanerna i sig baseras på underliggande kollektivavtal mellan arbetsmarknadens parter. Frågan om var den bortre kontraktsgäransen går blir särskilt viktig i dessa fall, eftersom försäkringsavtalen med arbetsgivarna normalt

”Ytterligare en komplikation är att en förmånstagare som omfattas av en pensionsplan kan ha en eller flera tidigare arbetsgivare som har betalat in premier till planen.”

löper tills vidare utan någon fastställd tidpunkt för upphörande.

Ytterligare en komplikation är att en förmånstagare som omfattas av en pensionsplan kan ha en eller flera tidigare arbetsgivare som har betalat in premier till planen. Försäkringsföretaget som förvaltar planen aggregerar premier och förmåner per förmånstyp och individ. Frågan om detta ska ses som separata försäkringsavtal med respektive arbetsgivare, eller som ett enda sammansatt avtal med den nuvarande eller senaste arbetsgivaren, är ännu inte helt utredd.

Förmånsbestämda pensionsplaner

I förmånsbestämda planer sätts den bortre gränsen i avtalet till tidpunkten för förväntad fribrevsläggning, dödsfall eller pensionering. Det är först vid denna tidpunkt som rätten att erhålla premier eller skyldigheten att tillhandahålla ett försäkringsskydd upphör. Det centrala blir därför att fastställa aktuella antaganden som uttrycker denna tidpunkt med så hög precision som möjligt.

Avgiftsbestämda pensionsplaner

I avgiftsbestämda planer ses premierna vanligtvis som engångspremier som betalas i serie, vilket innebär att kontraktsgreänsen sätts till den senast betalda premien. Detta är dock under förutsättning att försäkringsgivaren vid varje tidpunkt har möjlighet att prissätta om hela avtalet vid en ändrad riskbedömning, eftersom den gällande utfästa garantin om framtida förmåner i redan tecknade premier inte kan ändras. I annat fall måste man liksom i förmånsbestämda planer fastställa antaganden om hur länge försäkringstagaren förväntas fortsätta betala premier utifrån historik av fribrevsläggning, dödsfall och pensionering. Dock kan svåra gränsdragningsproblem uppstå, eftersom olika riskförsäkringskomponenter ofta är kopplade till avtalet och rätten att omvärdera risker och justera premier inte omfattar alla delar i avtalet vid en och samma tidpunkt.

Om företaget kan ändra på garantier om framtida förmåner i *framtida* premieinbetalningar (dock

inte på redan betalda) så är dessa premier att betrakta som tillhöriga framtida avtal och därmed bortom den bortre kontraktsgreänsen. Dock ska även alla framtida kassaflöden avseende återbäring och företagets avgiftsuttag avräknas från de framtida premiekassaflödena. Om företaget inte kan ändra på garantierna i framtida avtal ligger kassaflöden från dem inom kontraktsgreänserna. Även för dessa planer är det avgörande att fastställa ovan nämnda antaganden med tillräckligt hög precision. Frågan om var den bortre kontraktsgreänsen ska sättas har dock diskuterats och det finns även här olika uppfattningar i frågan.

4. Gruppering av avtal

Enligt IFRS 17 ska ett företag identifiera portföljer av försäkringsavtal, där en portfölj omfattar de avtal som är exponerade för samma risker och som hanteras tillsammans. Avtal som inte ingår i samma försäkringsgren (product line) antas inte vara exponerade för samma risker och förväntas sålunda inte ingå i samma portfölj.

Avtalen i en portfölj ska i sin tur delas upp i minst tre olika grupper utifrån deras förväntade lönsamhet, om tillämpligt:

- En för avtal som har identifierats som förlustavtal vid det första redovisningstillfället.
- En för avtal för vilka det vid det första redovisningstillfället inte föreligger någon väsentlig risk att de vid en senare tidpunkt blir förlustavtal.
- En för övriga avtal som inte faller in under ovanstående (alltså där det föreligger en väsentlig risk att de vid en senare tidpunkt blir förlustavtal).

Avtal som ges ut med längre än ett års mellanrum kan inte ingå i samma grupp. Om företaget har en rimlig och verifierbar information om att samtliga avtal inom en uppsättning av avtal kommer att hamna i samma grupp kan de värderas tillsammans i stället för per avtal. Gruppens sammansättning fastställs vid det första redovisningstillfället och kan inte ändras vid en senare tidpunkt. Om avtal hamnar i olika grupper med anledning av att lagar och

”Förlustavtal torde gå att identifiera även i ömsesidiga företag, även om samtliga risker i slutändan ska bäras av försäkrings-tagarna i deras egenskap av ägare.”

förordningar begränsar möjligheten att fastställa olika pris- eller förmånsnivåer får dessa ändå ingå i samma grupp.

Ett antal särskilda frågeställningar som kan vara intressant att fördjupa sig i har identifierats avseende gruppering av avtal i ömsesidiga företag:

- Vilka olika portföljer som kan identifieras i ett ömsesidigt livförsäkringsföretag som förvaltar avtalade pensioner med tillhörande riskförsäkringar.
- Om det går att identifiera förlustavtal, eller avtal för vilka det föreligger en väsentlig risk att de kommer att gå med förlust, i ett ömsesidigt företag, där per definition försäkringstagarna står för risken.
- Om man aktivt behöver identifiera förlustavtal.
- På vilken aggregeringsnivå ska förlustbedömningen i så fall göras.
- Om principen för allokeringen av överskott enligt försäkringsrörelselagen (skälighet- och kontributionsprincipen) står i strid med IFRS 17:s krav på gruppindelning och årskohorter.

Identifiering av portföljer och aggregering av avtal

I ömsesidiga livförsäkringsföretag förvaltas försäkringsavtalen gemensamt i samma portfölj, även om de i den finansiella rapporteringen fördelas till olika försäkringsgrenar. En portfölj kan knappast identifieras på en högre nivå än försäkringsgrenar eller produkter, men däremot på lägre. Värt att understryka är att försäkringskomponenter och investeringskomponenter som redovisas tillsammans under IFRS 17 inte kan placeras i olika portföljer eller grupper. Det lär ankomma på de enskilda försäkringsföretagen att ta ställning till en lämplig portfölj- och gruppindelning utifrån hur man styr och följer upp sin verksamhet.

Onerösa avtal i ömsesidiga företag

Förlustavtal torde gå att identifiera även i ömsesidiga företag, även om samtliga risker i slutändan ska bäras av försäkringstagarna i deras egenskap av ägare. Särskilt för ”engångsbetalda premier i serie” i avgiftsbestämda pensionsplaner finns en risk

att de bedöms vara förlustavtal, beroende på hur kontraktsgränserna sätts, eftersom förväntade framtida premier som lönsamheten är avhängig av kanske faller utanför den bortre kontraktsgränsen. Det finns en risk att indelningen utifrån förväntad lönsamhet inte speglar underliggande ekonomiska omständigheter.

Fördelning av kassaflöden mellan grupper (mutualisation)

IFRS 17 tillåter inte att avtal som tecknas mer än ett år ifrån varandra grupperas tillsammans, vilket kan stå i strid med hur ömsesidiga företag bedriver sin verksamhet i enlighet med försäkringsrörelselagen. Avtal som tecknats av ömsesidiga företag över en mycket lång period, och även framtida avtal, kan ha rätt till avkastningen från samma underliggande tillgångar. Därför föreskriver standarden uttryckligen att sådana kassaflöden till och från olika grupper, inklusive mellan grupper som inte tillhör samma årskohort, ska omfattas av de bästa skattningarna, medan kassaflöden som redan omfattas av andra gruppers bästa skattningar inte ska omfattas. Detta förfarande kallas för *mutualisation* på engelska och kommer att behöva tillämpas av försäkringsföretagen för att säkerställa att såväl försäkringslagens krav som affärsmodellerna är förenliga med reglerna i IFRS 17.

5. Framtida kassaflöden

Alla framtida kassaflöden som har identifierats inom kontraktsgränserna ska beaktas vid värderingen av försäkringsavtalen. De ska vara explicita, objektiva och uppskattas utifrån all tillgänglig och verifierbar information om deras belopp, när i tiden de inträffar och annan osäkerhet. De ska uppskattas utifrån alla möjliga utfall, som var för sig ska viktas utifrån sannolikheten att de inträffar.

Kassaflödena ska skattas utifrån företagets perspektiv och utifrån marknadsmässiga förutsättningar. De ska också reflektera omständigheter och förutsättningar som föreligger vid värderingstidpunkten, beaktande antaganden om framtiden vid den tidpunkten.

Överskott i form av återbäring

En särskild fråga i ömsesidiga företag är överskott, som förr eller senare ska gottskrivas försäkringsstagarna i form av återbäring. Företagens styrdokument fastställer i vilka former återbäring kan göras; oftast handlar det om pensionstillägg till pensioner under betalning, fribrevsuppräknung, premierabatter, engångsutbetalningar till arbetsgivarna (försäkringstagarna) eller andra ändamål. Återbäringen allokteras först preliminärt inom konsolideringsfonden och tilldelas sedan slutligen till förmånstagarna, vid vilken tidpunkt de garanteras.

Återbäring är sådana framtida kassaflöden som faller inom kontraktsgrensarna och sålunda ska uppskattas, eftersom de utgår från kontraktuella anspråk på överskott, som försäkringsgivaren förvisso kan styra över hur stora de ska vara och när de inträffar i tiden. Till detta hör också att försäkringsföretagen inte bara har kontraktuella skyldigheter att betala ut garanterade ersättningar, utan i vissa fall även en skyldighet att betala återbäring. Enligt IASB:s utbildningsmaterial bör de förväntade framtida kassaflödena omfatta all återbäring, både ofördelad, preliminärt allokerad och tilldelad, som inte förväntas användas av eventuella kollektivavtalsparter eller för andra ändamål.

Vissa tillämpare i Sverige har dock ifrågasatt om den ofördelade återbäringen ska ingå i uppskattningarna av de framtida kassaflödena med tanke på att företaget har väldigt fria händer att besluta över dess användning.

6. Riskmarginal

Riskmarginalen ska vara ett uttryck för den kompensation som försäkringsföretaget behöver för att bära osäkerheten kring hur stora kassaflödena avseende icke-finansiella risker inom kontraktsgrensarna kommer att vara och när i tiden de kommer att inträffa. De icke-finansiella riskerna ifråga avser olika typer av försäkringsrisker och övriga icke-finansiella risker såsom kostnadsrisker. Marginalen ska också spegla den diversifiering som försäkringsföretaget beaktar vid fastställandet av den kompensation det behöver för att bära dessa risker.

Det framgår av utbildningsmaterialet från IASB att ett ömsesidigt företag anses överta de icke-finansiella riskerna från försäkringstagarna, även om förvisso alla risker i slutändan bärs av försäkringstagarna. Därför, menar IASB, måste en riskmarginal beräknas även på de försäkringsavtal som ömsesidiga företag ger ut. Vissa menar dock, att materialet inte beaktar att osäkerheten kring icke-finansiella risker på en kollektiv nivå ofta är försumbar; återbetalningarnas storlek påverkas av osäkerheten i kassaflödena, men dessa ska i slutändan tillfalla försäkringstagarna i sin helhet. Ifrån ett sådant helhetsperspektiv skulle i så fall följa att det ömsesidiga företaget inte behöver någon kompensation för att bära några icke-finansiella risker.

En praktisk tillämpningsfråga som identifierats är om riskmarginalen ska beräknas som ett tillägg till de diskonterade kassaflödesskattningarna så att försäkringsavtalen värderas till noll när det redovisas för första gången, eller om den ska beräknas ovanpå de totala bästa skattningarna av de diskonterade förväntade kassaflödena så att dessa tillsammans med riskmarginalen motsvarar värdet på företagets tillgångar.

Det kan ifrågasättas om ett förväntat avkastningskrav på satsat kapital i ett företag "(Cost-of-Capital)", är lämpligt att använda som riskmarginal i ömsesidiga företag, eftersom de till skillnad från vinstdrivande företag inte är ålagda ett explicit eller implicit avkastningskrav på sitt "kapital" från ägarna och normalt inte har någon upplåning. När ömsesidiga företag tar ställning till vilken metod som ska användas för att fastställa riskmarginalen bör de beakta hur stor riskspridningen är i försäkringsportföljerna; en stor riskspridning ger en liten osäkerhet vid vilken tidpunkt kassaflödena inträffar och hur stora de kommer att bli. Därtill kan förekomst av möjlighet till att avropa ytterligare medel från arbetsgivarna (uttaxeringsrätt) också påverka hur riskmarginalen fastställs.

I ömsesidiga företag är det som nämnts tidigare i avsnitt 5 emellertid inte helt oomtvistat i vilken utsträckning återbäring ska ingå i de uppskattade kassaflödena eller på vilken nivå riskmarginalen ska beräknas. Vissa har ifrågasatt om en riskmarginal överhuvudtaget kan eller ska beräknas, eftersom alla risker och all återbäring i slutändan ska bäras av försäkringstagarna.

7. Vinstmarginal (Contractual Service Margin)

Enligt IFRS 17 redovisas en vinstmarginal, som motsvarar de förväntade vinster som företaget kommer att tjäna in i takt med att försäkringsskyddet tillhandahålls. Det beräknas som en residualpost när ett försäkringsavtal redovisas för första gången så att inga kostnader eller intäkter då uppstår i resultaträkningen. Vinstmarginalen omvärderas sedan kontinuerligt och löses upp i takt med att försäkringsskyddet tillhandahålls på ett sätt som speglar att försäkringsriskerna utslocknar. För försäkringsavtal som förväntas vara förlustbringande vid den initiala redovisningen redovisas ingen vinstmarginal. I stället redovisas en förlust omedelbart i resultaträkningen och som en del av avsättningen för återstående försäkringsskydd. Skulle förlustbringande avtal vid en senare tidpunkt förväntas bli lönsamma till följd av ändrade uppskattningar och bedömningar redovisas emellertid en vinstmarginal från den tidpunkt då varje avtal blir lönsamt och som fördelas ut över återstående löptid.

Enligt utbildningsmaterialet redovisar ömsesidiga försäkringsföretag normalt ingen vinstmarginal eftersom samtliga vinster i slutändan ska återbäras till nuvarande och framtida försäkringstagare. Dock menar vissa att försäkringsföretagen ju i vissa fall belastas med kostnader som inte kan hänföras direkt till någon försäkringsportfölj (och därmed inte ingå i de kontraktuella kassaflödena). Inkomstskatter och andra skatter skulle förvisso omfattas av dessa kassaflöden, men endast under förutsättning att de påförs försäkringsföretaget för försäkringstagarnas räkning. Avkastningsskatt är en sådan skatt som tas ut på vissa försäkringar från försäkringstagarnas medel. Sådana omständigheter måste beaktas när en eventuell vinstmarginal beräknas, om den avkastning som försäkringsavtalen genererar förväntas täcka även sådana kassaflöden utanför kontraktsgrensarna.

Vinstmarginalen och diskretionära förmåner

Många ömsesidiga livförsäkringsföretag ger ut avtal som berättigar till ytterligare diskretionära förmåner, utöver de garanterade. Dessa förmåner baseras på värdeutvecklingen i de underliggande tillgångarna. Vid tillämpning av den rörliga avgiftsmetoden ska försäkringsföretagets andel av värdeförändringarna i de underliggande investeringarna också

beaktas när vinstmarginalen omvärderas från en redovisningsperiod till en annan. Ömsesidiga företag har också att beakta dessa eventuellt tillkommande rörliga ersättningar utifrån sin försäkringstagar- och ägarstruktur.

8. Presentation av balansräkningen

I ett ömsesidigt företag är försäkringstagarna också ägarna, till vilka alla överskott i slutändan ska tillfalla. Dock gör IFRS 17 ingen skillnad på anspråk från försäkringstagarna i ett ömsesidigt företag i deras egenskap av sådana och i deras egenskap av ägare – alla deras anspråk redovisas som försäkringsskulder. Därför redovisas inget eget kapital, utom i undantagsfall, enligt IASB:s utbildningsmaterial. I ett försäkringsaktiebolag ingår dock ägarnas anspråk inte i försäkringsskulden, utan redovisas som eget kapital.

En stor del av det som enligt nuvarande ramverk för finansiell rapportering¹ redovisas i konsolideringsfonden i ömsesidiga företag – det kollektiva riskkapitalet – är inte preliminärt fördelat till försäkringstagarna. Eftersom överskotten i konsolideringsfonden i slutändan ska tillbaka till försäkringstagarna ska de dock ingå i de framtida kassaflödena under IFRS 17. Detta ställningstagande är emellertid en kontroversiell fråga, och branschen är inte övertygad om en sådan redovisning speglar den ekonomiska verkligheten, där vissa menar att oallkerade överskott ska ses som eget kapital, snarare än en del av framtida kassaflöden. Motiveringen till ett sådant ställningstagande är att det är försäkringsföretaget som bestämmer när och i vilken form sådan återbäring ska gottskrivas försäkringstagarna.

Även om ömsesidiga företag inte förväntas redovisa något eget kapital vid en tillämpning av IFRS 17 bör emellertid poster i övrigt totalresultat, såsom omvärderingsreserv, övriga reserver samt den del av övrigt eget kapital som förväntas användas av kollektivavtalsparter, snarare än av försäkringstagarna, redovisas som eget kapital. I vissa ömsesidiga försäkringsföretag med förmånsbestämda pensionsplaner tas en värdesäkringsavgift ut som ackumuleras i en särskild fond i eget kapital, som kan användas för värdesäkring av utgående pensioner och till ”annat pensionsfrämjande ändamål”. Till den del de förväntas användas för utbetalning av diskretionära pensionsförmåner (till exempel pensionstillägg, fribrevsupp-räkning eller premiereduktioner) bedöms de ingå i

de framtida kassaflöden och därmed redovisas som en försäkringsskuld. Till den del överskotten förväntas användas av kollektivavtalsparterna för särskilda ändamål, vilket ibland företagets stadgar tillåter, bör de dock anses vara eget kapital.

I ömsesidiga företag kommer oallokerade överskott ofta att redovisas som en särskild skuldpost i balansräkningen. Däremot säger IFRS 17 ingenting om huruvida den ska redovisas skild från övriga försäkringsskulder eller som en del av dem, vilket skulle kunna tolkas som att standarden saknar uttryckliga krav på särredovisning i balansräkningen av dessa kassaflöden. En möjlig lösning enligt IFRS 4, som för närvarande tillämpas i Storbritannien, är att redovisa de oallokerade överskotten som en särskild balanspost i balansräkningen. Detta vore tillåtet även under IFRS 17, om man väljer att utnyttja möjligheten i IAS 1 att dela upp balansposter i ytterligare delposter. En sådan presentation på frivillig basis skulle i så fall kompletteras med upplysningar om hur företaget fördelar kassaflöden mellan framtida och nuvarande försäkringstagare. En sådan praxis skulle kunna ge värdefull information till användarna av de finansiella rapporterna.

Till saken hör också att för ömsesidiga livförsäkringsföretag är reglerna om solvens och kollektiv konsolidering väsentliga att förhålla sig till, oavsett hur eget kapital och överskott presenteras i balansräkningen. Vid en tillämpning av IFRS 17 kan beräkningen av dessa nyckeltal komma att frikopplas ifrån den finansiella rapporteringen i större utsträckning än i dag och beräknas separat.

9. Presentation i resultaträkningen

Att ingen vinstmarginal redovisas i ett försäkringsavtal som ett ömsesidigt företag ger ut innebär inte att resultatet av försäkringsverksamheten i ett sådant företag alltid blir noll. Även sådana avtal är antingen lönsamma eller olönsamma för företaget – vad som är specifikt för dem är att överskott och underskott ifrån dem i slutändan ska tillfalla nuvarande eller framtida försäkringstagare. Dessutom genererar ju placeringstillgångarna som redovisas under IFRS 9 ett resultat.

IASB Har valt att inte inkludera ytterligare vägledning om hur förändringar i oallokerade överskott ska redovisas i resultaträkningen. Däremot tillämpas inom UK GAAP en princip som innebär att en särskild summapost redovisas i resultaträkningen:

”Resultat före överföring till oallokerade överskott” som inkluderar resultatet från försäkringsrörelsen och kapitalförvaltningen. Därefter redovisas en positiv eller negativ resultatpost för ”Överföring till och från balansposten för oallokerade överskott” så att årets resultat blir noll. En sådan princip vore tillåten även under IFRS 17 och andra relevanta IFRS-standarder. Med tillhörande upplysningar på frivillig basis om hur förändringarna fördelar sig mellan nuvarande och framtida försäkringstagare skulle denna princip medföra en lättillgänglig och användbar redovisning.

Sammanfattning

Som förhoppningsvis framgår av denna artikel – som på intet sätt kan anses vara uttömmande i ämnet – har flera komplicerade frågeställningar identifierats vid tillämpning av IFRS 17 i ömsesidiga företag. Det är tveksamt om ytterligare vägledning kommer att publiceras av IASB, vilket innebär att det är upp till branschen och normgivare inom redovisning i Sverige att utarbeta det. En sista reflektion är också att man kan fråga sig i vilken utsträckning det kommer att gå att jämföra de finansiella rapporterna för ett försäkringsföretag som är vinstdrivande, från ett som bedrivs på ömsesidiga grunder, men som ger ut exakt samma typ av försäkringsavtal, beaktande att jämförbarhet mellan olika typer av försäkringsföretag var ett av huvudsyftena med standarden.



HENRIK PERSSON

auktoriserad revisor och redovisningsspecialist på Deloitte.

Fotnoter

- 1) Lag (1995:1560) om årsredovisning i försäkringsföretag och Finansinspektionens Föreskrifter och allmänna råd (FFFS 2015:12) Årsredovisning i försäkringsföretag.

Funderar du på att skriva en fördjupningsartikel?

Hör av dig till
pernilla.halling@far.se